

cemi zejména více psychologizující pohled a také kritika dosavadního způsobu zkoumání procesu demokratizace. Autoři kritizují především dnes převažující kvantitativní přístup komparativní politologie, který se opírá o velké srovnávací výzkumy a sleduje především nejviditelnější politické a ekonomické ukazatele. Pro citlivé zachycení a zohlednění kulturních a historických specifík jednotlivých zemí je podle autorů nutno doplnit dosavadní výzkum přístupem kvalitativním – psychologickým a historickým. Jestliže totiž z pohledu čistě politických a ekonomických ukazatelů přinesla transformace vcelku rychlé ovoce, kulturní a psychologické změny jsou mnohem dlouhodobějšího charakteru, a přestože jsou méně viditelné, budou ovlivňovat kvalitu politické kultury i v dalších desetiletích.

Kromě tématu transformace, které patří k dominantám současného sociálněvědního diskurzu, ale již pravděpodobně dosáhlo svého zenitu, publikace nastoluje také otázku obecnějšího teoretického charakteru. Jde o problematiku vzájemné závislosti politiky, kultury a lidské psychiky, která pravděpodobně i nadále zůstane jednou z centrálních otázek sociálních a humanitních věd.

Markéta Sedláčková

Milena Lenderová: *Chytila patrola aneb Prostituce za Rakouska i republiky*

Karolinum, Praha 2002, 219 s., obrazová příloha

Totalitní režimy vyznačuje – mimo jiné – i pruderie. Rok 1989 proto znamenal také zlom v prezentaci lidské sexuality. Z přepjatosti a nemístnosti se však často sklouzlo k obscénnosti. Téma prostituce a homosexuality se stávalo lacině zpracovávaným námětem bulvárních plátků i „solidních“ časopisů. Novináři slavili úspěch; po nepřírozených desetiletích absence diskuse o této důležité součásti lidského života existoval dychtivý a nekritický „trh“, jemuž odborníci na tuto

problematiku čelili – pokud sami odolali pokušení konjunktury – jen velmi obtížně. Práce univerzitní profesorky Mileny Lenderové, vycházející 13 let po tzv. sametové revoluci, představuje úspěšný pokus vyrovnat se s tématem prostituce z pohledu kulturní historie a zčásti i historické antropologie. Odhlédneme-li od drobných prací, jde o první analýzu tohoto druhu v české historiografii.

Za pozornost stojí – vedle atraktivního (pro autorku typicky) názvu již samotná Lenderová koncepce, na níž budeme poukazovat v celé recenzi. V úvodu se autorka pokusila čtenáři přiblížit proměny v náhledu na prostituci na základě jinakosti definic v českých vědeckých slovnících, některých dobových odborných dílech českých i rakouských a německých. V souladu se soudobými postmoderními proudy v historiografii charakterizovala prostitutky jako specifickou subkulturu na okraji společnosti. Lenderová se přitom přihlásila k chápání prostituce jako sociálně-patologického, zdravotně nebezpečného jevu lidské společnosti od starověku. Zároveň se však zavázala k pokusu představit – na základě četných archivních pramenů, který vy excerpovaly posluchačky jejího semináře v Historickém ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, na základě studia periodických a neperiodických pramenů, dobové odborné literatury a beletrie (užitečný soupis pramenů knihu uzavřel) prostituci jako svěbytnou profesi. Další část publikace přináší čtenáři seznámení se základními díly (včetně současných českých prací) k dějinám prostituce, kterou studovala především *nouvelle histoire* (jde však o výčet nesystematický, navíc zahrnutý pod matoucí název *Prameny k dějinám prostituce v českých zemích*). Až poté autorka přistoupila k charakteristice torzovitě pramenné základny (archivních pramenů a pramenů osobní povahy) k výzkumu jevu prostituce. Cenný je zejména autorčin přehled pramenů tiskové povahy (dobové odborné literatury, zhusta z per praktických lékařů, filantropů, encyklopedií, periodik/osobně pokládám za nadějný zvláště tento pramen/, krásné literatury) a upozornění na ikonogra-

fické prameny. S pornografickou literaturou Lenderová – na rozdíl od západoevropských historiků – nepracovala.

První kapitulu své práce, zaměřené především na druhou polovinu 19. a první desetiletí 20. století, věnovala autorka – v souladu se svým vnímáním prostituce – třem typům legislativních postojů vůči tomuto společenskému fenoménu: prohibici, reglementaci a abolitionismu. Represivní zásah vládnoucí moci sledovala – v příkladné kompilaci – od období středověku přes raný novověk; přičemž upozornila, že v některých státech existuje zákaz dodnes, přestože „zákaz ani represe ... nic nezmohou“ (s. 29). Reglementaci, snahu o kontrolu trpěné prostituce, přineslo francouzské osvícenství, období petrifikace mužské a ženské společenské role. Prostituce byla poprvé analyzována jako sociální jev. Příznačné bylo i to, že v českých zemích zavedl reglementační opatření Josef II., aby ochránil armádu před pohlavními chorobami. Klíčové patenty a paragrafy proti prostituci pak vycházely až do roku 1916, přestože již současníci vnímali rozpor mezi trestním postihem a každodenností. Abolicionismus, hnutí absolutizující osvětu, vzdělání, odstraňování bída, překážek ve sňatku, v českých zemích popularizované především univerzitním profesorem T. G. Masarykem (a v masovém měřítku sociální demokracií – dodala recenzentka), u nás zvítězil po první světové válce. Československá republika získala primát – 11. července 1922 byl schválen československým parlamentem první aboliční zákon ve střední Evropě. Právem ukázala Lenderová logičnost zákona v tehdejší českém myšlení, kdy vstoupila ženská emancipace (s. 52–53) a česká demokracie do své vrcholné fáze. Právem ovšem zároveň upozornila i na nedostatečnost a škodlivost zákona. Prostituce přestoupila z bordelů do barů, kaváren, vináren (s. 55), a stala se tak více nebezpečnou (s. 57). V kultivované prvorepublikové intelektuální společnosti se o řešení problému prostituce vedly diskuse, které přerušila až druhá světová válka. Po ní se o prostituci přestalo otevřeně mluvit a návrat

k abolitionismu přinesl až rok 1992 (s. 60). Samotná Lenderová se však – na základě výsledků historického vývoje – přiklonila spíše k praktičtější reglementaci (s. 61).

Druhá, třetí a čtvrtá kapitola představuje zdařilý pokus o postižení tří typů prostituce, které se ustavily už ve středověkém městě: pouliční, vázané na nevěstince (bordelní) a šenkovní, jež přežila do dnešních dnů. Lenderová charakterizovala prostitutky jako vysoce mobilní skupinu, vnitřně strukturovanou, hierarchizovanou, při výběru klientely apolitickou, od 19. století svou „pracovní činností“ vázanou především na prostředí velkoměst, zejména Prahy. Předložený život pouliční prostitutky, včetně lákání zákazníka, topografie pražské a zčásti i mimopražské prostituce, bytu a profilu bytného prostitutky, kontroverzní komunikace s většinou společnosti a represivními orgány lze označit za čtivý a plastický. Totéž platí i o kapitole pojednávající o instituci nevěstinců, v 19. století koncesované živnosti (s krátkým historickým vstupem), jejich počtu a topografii v nejvýznamnějších českých a moravských městech, náboru prostitutek a klientely, jejich rozdílných kategorií (i Praha měla své noblesní podniky na jedné a pokoutní lokály na druhé straně), každodennosti nevěstince (zde se však autorka mohla opřít jen o torzovitý materiál, v českém kontextu především o beletrii) a protestech, které jeho existence vyvolávala. Neméně zajímavá čtvrtá kapitola sledovala nelegální a životaschopnou prostituci v kavárnách a vinárnách, jejichž zaměstnankyně, přes trestní zákoníky (1803, 1852, živnostenský řád 1859, jeho novely z roku 1883), přes udání a stížnosti okolních občanů, přes veřejný odpor kolegů – číšníků (organizovaný od roku 1896), zřejmě prostituci pravidelně nebo příležitostně provozovaly. Po zrušení nevěstinců pak bary, nové instituce, spolu s kavárnami a vinárnami, jak již bylo konstatováno, převzaly jejich funkci.

Pátá, šestá a sedmá kapitola, pro etnologa (antropologa) nepochybně nejpřínosnější, se zabývala jednotlivými články triády nevěstka – zákazník – kuplíř. Prostitutka (termín se